

УДК 368:339

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

О. В. Тимощук, аспірант

*Науково-дослідний економічний інститут
Міністерства економічного розвитку і торгівлі України*

Визначено принципи податкового регулювання страхової діяльності, особливості та заходи щодо його лібералізації.

Ключові слова: *страхування, страхова діяльність, державне регулювання, оподаткування.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження теоретичних аспектів державного регулювання страхової діяльності обумовлена тим, що його зміст не є статичним, а набуває тих чи інших ознак залежно від часу, країни, типу державного устрою, обраної моделі економічної політики, процесів міжнародної економічної інтеграції тощо.

Для ефективного використання страхування в регулюванні соціально-економічних процесів необхідним є налагоджений механізм, який може оцінюватися як з позиції страхового ринку (тобто відповідно до його безпосереднього результату у сфері регулювання страхової діяльності), так і з урахуванням його подальшого впливу на економіку в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку теоретичних положень, методологічних підходів та практику державного регулювання страхової діяльності зробили провідні вітчизняні вчені, серед яких В. Базилевич, О. Барановський, О. Гаманкова, О. Жабинець, О. Залєтов, О. Козьменко, М. Мних, Л. Нечипорук, С. Осадець, А. Самойловський, В. Суслів, О. Філонюк, В. Фурман та ін.

Формулювання цілей. Метою статті є визначення особливостей податкового регулювання страхової діяльності.

Виклад основного матеріалу. Податкове регулювання страхової діяльності на страхових ринках має багату історію і широкі перспективи вдосконалення.

Провідними принципами податкового регулювання страхової діяльності, що характерні для країн з розвиненими страховими ринками, є:

– переважання регулятивної функції оподаткування страхової діяльності над фіскальною. Передбачено, що здійснюється стимулюючий і дестимулюючий вплив як безпосередньо на страхову галузь, так і опосередковано на

інші сфери народного господарства. Метою регулювання в цьому випадку є посилення соціального ефекту від страхової діяльності, а при розрахунку податкової бази важливим є призначення страхового зобов'язання (кредит, повернення раніше сплаченого податку, залік раніше сплаченого податку). Наприклад, у всіх провідних європейських країнах із податкової бази з податку на страхову премію виключаються внески зі страхування життя; встановлюється пільговий режим оподаткування для компаній, на які в рамках обов'язкових видів страхування покладено тягар забезпечувати страховий захист тих категорій осіб, які найбільш схильні до ризику;

– переважання національного регулювання над наднаціональним у питаннях, що стосуються видів і елементів податків, з одночасним формуванням однакових підходів до визначення податкової бази.

Слід враховувати, що національне податкове регулювання унікальне в кожній державі і створювалося на основі традицій і особливостей фінансової системи. Незважаючи на активні інтеграційні процеси на страхових ринках та існування загальних підходів до оподаткування страхування в зарубіжних країнах все ще переважають індивідуальні рішення при виборі ставок та порядку сплати подібних податків. Практично єдиним прецедентом формування універсального підходу, принаймні в окремих аспектах оподаткування страховиків, є дворівнева система податкового регулювання страхової діяльності, в основу якої покладені принципи Європейського Союзу, рекомендовані до впровадження в національні законодавства держав-членів. Податок на страхову премію або його аналоги зустрічаються у всіх західноєвропейських державах і США (табл. 1) [1].

Таблиця 1

**Особливості дворівневої системи податкового регулювання
страхової діяльності в США**

Зміст	Рівень регулювання	
	федеральний	на рівні штатів
1	2	3
Нормативно-правовий акт податкового регулювання страхової діяльності	Окремий розділ у кодексі внутрішніх доходів США (Internal Revenue Code, 1939)	Кодекси законів штатів (Кентуккі, Монтана тощо) або страхові кодекси штатів (наприклад Техас)
Вид податку, яким оподатковується страхова діяльність	Федеральний податок на прибуток страхових організацій	Податки на страхову премію окремих штатів

Закінчення табл. 1

1	2	3
Рівень ставки оподаткування	Прогресивна ставка (від 15 % до 30 %) залежно від обороту компанії	Від 0,5 % до 5 % від валової страхової премії залежно від штату
Основні засоби стимулюючого податкового регулювання	Пільгове оподаткування малих страхових організацій, товариств взаємного страхування і деяких видів страхування	Звільнення від оподаткування (або зниження тягаря) для важливих для штату видів страхування або окремих страховиків

Комплексність (багатовимірність) підходів до оподаткування страхової діяльності щодо об'єктів і суб'єктів-платників податків полягає у:

1) множинності видів податків, які застосовуються до страхової діяльності в закордонних країнах, оподаткування яких здійснюється на всіх рівнях національної державної системи (федеральному, регіональному та місцевому). В першу чергу використовуються податок на прибуток страхових організацій і податок на страхову премію. Також у зарубіжних країнах часто сплачують додаткові податкові платежі від зборів за окремими видами страхування;

2) існуванні різних підходів, що полягає в тому, що оподаткування окремих видів страхування (навіть одним і тим же податком) здійснюється з використанням різних елементів податків (податкові ставки, пільги, вилучення з-під оподаткування тощо). Так, наприклад, з метою державного регулювання оподаткування страхової діяльності поділяють страхові організації на компанії, що займаються страхуванням життя та страхуванням іншим, ніж страхування життя. Особливий податковий режим встановлюється щодо страховиків, організованих у формі товариств взаємного страхування і організацій, що здійснюють добровільне медичне страхування;

3) використанні особливого підходу до визначення податкового зобов'язання страховика, що обумовлений специфікою розрахунку фінансового результату діяльності страхових організацій у поточному податковому періоді, яка обумовлена тим, що момент обчислення страхової премії, її сплати, момент настання страхового випадку та здійснення страхової виплати, як правило, віддалені в часі між собою. При визначенні податкового зобов'язання з податку на прибуток страхової організації найважливішою складовою є страхові резерви.

У зарубіжних країнах існують різні види страхових резервів, проте важливими в науковому і практичному сенсі є такі: резерв незаробленої премії, резерв ризику, який ще не відбувся, резерви збитків (резерв збитків, що від-

булися, але не заявлених, резерв заявлених, але не врегульованих збитків), стабілізаційний резерв. Компанії, які займаються страхуванням життя, також використовують спеціальний вид резерву, що має назву резерву страхування життя (*life assurance provision*), або, як у Великій Британії, резерву довгострокового страхування (*long term business provision*) [2].

Останнім часом у світі відбувається лібералізація державного регулювання страхових відносин, що позначається й на системі оподаткування страхової діяльності (табл. 2) [3].

Таблиця 2

**Основні заходи лібералізації оподаткування
прибутку страхових організацій (провідні країни ЄС і США)**

Країна	Заходи лібералізації оподаткування прибутку страхових організацій
Німеччина	Зниження ставки податку з 26,5 % (до 2000 р.) до 15 %
Велика Британія	Зниження ставки податку з 30 % (до 2008 р.) до 28 %
Франція	Наявність прогресивної ставки податку і можливість вибору для сплати податку на прибуток компаній (макс. ставка 41 %) або податку на акціонерні товариства (макс. ставка 33 %) залежно від організаційно-правової форми
Іспанія	Основна ставка податку — 35 %, а для страховиків, організованих у формі кооперативів, передбачається знижена ставка — 26 %
Італія	Зниження ставки податку з 52,5 % (до 2004 р.) до 33 % (2008 р.) та до 27,5 % на сучасному етапі

Незважаючи на ефективне функціонування системи прямого оподаткування прибутку страховиків, надзвичайно поширене в податкових системах розвинених країн регулювання страхової діяльності через непряме оподаткування страхової премії. У країнах з розвиненими страховими ринками як найважливіший інструмент державного регулювання страхової діяльності використовується спеціальний податок на страхову премію. Об'єктом оподаткування із цього податку є будь-які платежі, що здійснюються страхувальником як плата за надання йому страхової послуги. Податком обкладається премія (або її аналог), отримана як оплата страхової послуги, наданої на території країни, а платником податку на страхову премію є страхові компанії, резиденти й нерезиденти, незалежно від їх організаційно-правової форми.

З точки зору теорії державного регулювання оподаткування страхової діяльності податок на страхову премію є абсолютно самостійним інструментом і повинен бути відокремлений від податку на додану вартість і податку з обороту, які також широко використовуються в зарубіжних країнах.

Зазначимо, що тенденція все частішого використання механізму непрямого податкового регулювання страхової діяльності обумовлена низкою причин. Так, в інформаційній доповіді Вісконсинського фінансово-юридичного бюро (Wisconsin Legislative Fiscal Bureau) перераховані такі переваги застосування податку на страхову премію:

- простота розрахунку, сплати та адміністрування;
- значні обсяги надходжень до бюджету (показники валового обсягу зібраної премії в більшості країн постійно зростають);
- можливість відсікання частини високоризикових клієнтів за рахунок збільшення остаточної вартості страхової послуги (за рахунок перекладення податкового навантаження на страхувальника);
- можливість використання податку на страхову премію як ефективний інструмент державного стимулювання укрупнень на страховому ринку (у результаті злиттів і поглинань) за рахунок створення податкового бар'єру для малих страхових організацій.

Отже, Концептуальну основу податкового регулювання страхової діяльності в Європейському Союзі складають дві Директиви Ради ЄС:

1) Директива Ради ЄС 90/435/ЄЕС від 23 липня 1990 р. «Про загальну систему оподаткування, що застосовується до материнських та дочірніх компаній в різних державах-членах» прямо встановлює список тих податків у державах-членах, які, по своїй суті, є податками на прибуток компаній, і перелік організаційно-правових форм страхових організацій, діяльність яких підлягає обкладанню цим податком;

2) Директива Ради ЄС 90/434/ЄЕС від 23 липня 1990 р. «Про загальну систему оподаткування, що застосовується до злиття, розділу, передачі активів та обміну акціями, щодо компаній у різних державах-членах», встановлює, що в країнах ЄС злиття і поділ страхових організацій не повинні викликати будь-якого оподаткування на приріст капіталу.

Зазначимо, що пільгова практика оподаткування є досить поширеною. Так, уряди європейських країн також сприяють розвитку недержавного пенсійного страхування, головним чином, у вигляді надання податкових пільг у разі внесення коштів на накопичувальні рахунки у недержавні пенсійні фонди та компанії страхування життя. Інша справа, що при використанні страхування співробітників тільки для потреб полегшення оподаткування

нівелюється сам його сенс як умови соціальної захищеності і підвищення лояльності службовців.

За даними Міністерства доходів і зборів України у 2013 р. 49 % страховиків формує 99 % податкових надходжень до бюджету, більше 20 % сплачених податків припадає на шість компаній — це тільки 0,5 % від загальної кількості учасників цього ринку. Рівень податкової віддачі від страхової галузі (співвідношення нарахованої суми податку і суми валових страхових премій) станом на 1 січня 2013 р. утримувався на рівні 3,6 %.

Зазначимо, що, незважаючи на означені проблеми існування пільгового оподаткування страховиків, Верховна Рада України з 2 жовтня 2012 р. закріпила норму, згідно з якою 3 % податком обкладається валовий дохід від страхової діяльності. Отже, страховий ринок не буде переходити на загальну систему оподаткування, як раніше декларувалося. Основною причиною прийняття урядом рішення закріпити оподаткування страховиків «з валу» стали результати роботи страхового ринку за останній рік.

Так, за II–IV квартали 2011 р. ринок показав прибуток у розмірі 1,484 млн грн. Різниця між податковими зобов'язаннями по валовому доходу та прибутку була несуттєвою. Однак I–II квартали 2012 р. ринок завершив із прибутком 29,137 млн грн. Це означає, що з валового доходу ринок, будучи на оподаткуванні «з валу», сплатив близько 350 млн грн податку. У той же час якби існувала загальна система оподаткування, то надходження в бюджет склали б 88 млн грн. Враховуючи таку збитковість для бюджету і були запропоновані ці зміни [5].

Висновки. Податкове регулювання страхової діяльності має базуватися на принципах: переважання регулятивної функції оподаткування страхової діяльності над фіскальною; переважання національного регулювання над наднаціональним у питаннях, що стосуються видів і елементів податків, з одночасним формуванням однакових підходів до визначення податкової бази; комплексність підходів до оподаткування страхової діяльності стосовно об'єктів і суб'єктів — платників податків; використання особливого підходу до визначення податкового зобов'язання страховика.

Незважаючи на ефективне функціонування системи прямого оподаткування прибутку страховиків, поширення набуває непряме оподаткування страхової премії.

На сучасному етапі в Україні для страховиків було б доцільніше оподаткування з прибутку. У той же час ринок звик працювати з валового доходу — ця система виправдана простотою розрахунків податкових зобов'язань та відсутністю необхідності підтвердження валових витрат.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чудинов С. А. Налогообложение страховой деятельности в Соединенных Штатах Америки / С. А. Чудинов // Страховое дело. — 2009. — № 11.
2. Industry Overview [Электронный ресурс] // Insurance Information Institute. — Режим доступа: <http://www.iii.org/media/facts/statsbyissue/industry>.
3. Толстопятенко Г. П. Европейское налоговое право: Проблемы теории и практики : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.14 / Г. П. Толстопятенко. — М., 2001. — 317 с.
4. 49 % страховщиков формирует 99 % налоговых поступлений в бюджет — Министерство доходов и сборов [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://forinsurer.com/news/13/04/02/29084>.
5. Парламент Украины сохранил действующую систему налогообложения страховщиков [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://uainsur.com/massmedia/33705/>.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ НАЛОГОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СТРАХОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Тимошук О. В.

Определены принципы налогового регулирования страховой деятельности, особенности и меры по его либерализации.

Ключевые слова: страхование, страховая деятельность, государственное регулирование, налогообложение.

THEORETICAL ASPECTS OF THE TAX REGULATION OF INSURANCE ACTIVITY

Tymoshchuk O. V.

The principles of the tax regulation of insurance activity features and measures for liberalization are defined.

Key words: insurance, insurance activity, state regulation, taxation.